

NEDOSTAJUĆA KARIKA: ULOGA BANJSKIH CENTARA U AKTIVNOM STARENJU IZ PERSPEKTIVE ORGANIZACIJA PENZIONERA

Marija Belij Radin¹, Jelena Stojilković Gnjatović²,
Nikola Todorović³, Aleksandar Radulović⁴, Suzana Nikolić⁵

Apstrakt: Kako se paradigma aktivnog starenja izdvojila kao jedan od najdelotvornijih odgovora na proces demografskog starenja, naglasak na njenom razvoju postao je značajna odrednica uspešnosti javnih politika usmerenih ka sve brojnijoj starijoj populaciji. Polazeći od koncepta aktivnog starenja zasnovanog na tri ključna stuba – participaciji, sigurnosti i zdravlju – cilj rada je da ispita na koji način društveno uključivanje i angažovanje pojedinaca i organizacija penzionera doprinose kvalitetu života u starosti, sa posebnim osvrto na ulogu banjskih centara. Empirijsko istraživanje sprovedeno je putem anketnog ispitivanja predstavnika udruženja i organizacija penzionera iz 28 opština u Srbiji tokom Olimpijade Trećeg Doba, održanoj u Vrnjačkoj Banji u oktobru 2025. Analizirani su stavovi ispitanika o ključnim problemima sa kojima se starija populacija suočava na lokalnom nivou, dostupnosti i raznovrsnosti programa za aktivno starenje, kao i stepenu njihove integrisanosti sa širim kulturno-umetničkim i društvenim sadržajima. Rezultati ukazuju da se banjski centri prepoznaju kao značajni prostori za unapređenje zdravlja, socijalne participacije i inkluzije starijih osoba, ali i da njihov potencijal često ostaje nedovoljno iskorišćen usled finansijskih, organizacionih i infrastrukturnih ograničenja. Rad doprinosi boljem razumevanju uloge banjskih centara u konceptu aktivnog starenja i nudi preporuke za unapređenje lokalnih politika i programa usmerenih ka inkluzivnom i kvalitetnom starenju.

Ključne reči: aktivno starenje, banje, udruženja penzionera, turizam, socijalna participacija

MISSING LINK: THE ROLE OF SPA CENTERS IN ACTIVE AGEING FROM THE PERSPECTIVE OF PENSIONERS' ORGANIZATIONS

Abstract: As the paradigm of active ageing has emerged as one of the most effective responses to demographic ageing, emphasis on its development has become a key determinant of the effectiveness of public policies targeting an increasingly ageing population. Grounded in the concept of active ageing based on three core pillars—participation, security, and health—this paper aims to examine how social inclusion and the engagement of individuals and pensioners' organizations contribute to quality of life in later life, with particular

¹ Univerzitet u Beogradu – Geografski fakultet, Studentski trg III/3 Beograd, marija.belij@gef.bg.ac.rs, 0000-0002-8227-0420

² Univerzitet u Beogradu – Geografski fakultet, Studentski trg III/3 Beograd, jelena.gnjatovic@gef.bg.ac.rs, 0000-0002-7420-1062

³ Univerzitet u Beogradu – Geografski fakultet, Studentski trg III/3 Beograd, nikola.todorovic@gef.bg.ac.rs, 0000-0002-8688-5828

⁴ Univerzitet u Beogradu – Geografski fakultet, Studentski trg III/3 Beograd, aleksandar.radulovic@gef.bg.ac.rs

⁵ Nezavisni istraživač, suzana.nik0608@gmail.com

attention to the role of spa centers. The empirical research was conducted through a survey of representatives of pensioners' associations and organizations from 28 municipalities in Serbia during the Olimpiad of Third Age held in Vrnjačka Banja in October 2025. The analysis focused on respondents' views regarding the key challenges faced by the older population at the local level, the availability and diversity of active ageing programs, and the degree to which these programs are integrated with broader cultural, artistic, and social activities. The findings indicate that spa centers are recognized as important domains for promoting health, social participation, and inclusion of older adults; however, their potential often remains underutilized due to financial, organizational, and infrastructural constraints. The paper contributes to a better understanding of the role of spa centers within the active ageing framework and offers recommendations for improving local policies and programs aimed at inclusive and quality ageing.

Key words: active ageing, spa centers, pensioners' associations, tourism, social participation

UVOD

Demografsko starenje predstavlja univerzalni fenomen koji je doveo do vrlo značajnijih društvenih promena savremenog doba. U Srbiji, prema poslednjem popisu stanovništva, udeo starijih kontinuirano raste, čineći da je petina muškaraca i četvrtina žena starija od 65 godina (Stojilković Gnjatović, 2025). Ovakva starosna struktura nameće potrebu za redefinisanjem javnih politika i društvenih strategija usmerenih ka unapređenju kvaliteta života u starosti. U tom kontekstu, paradigma aktivnog starenja izdvojila se kao jedan od najcelovitijih odgovora na izazove demografskog starenja. Starija populacija predstavlja heterogenu društvenu grupu koja se razlikuje po zdravstvenom stanju, psihološkom blagostanju, socioekonomskom statusu i kulturnim obrascima (Wen et al., 2020). Ovo je potvrđeno i kroz odrednice aktivnog starenja, gde se izdvajaju kultura, rod, zdravstvo i socijalni servisi, ekonomske, biheviorane i individualne determinante, ali i fizičko i društveno okruženje (WHO, 2002). Sa rastom udela starijih u populaciji, razumevanje turističkih potreba i motiva ove starosne grupe postaje sve važnije u savremenim turističkim istraživanjima (Harper, 2014). Istraživanja ukazuju da turistički sektor još uvek nedovoljno razume specifične potrebe starijih turista, uprkos njihovom rastućem značaju na tržištu (Ali et al., 2021; Huang & Tsai, 2003).

Koncept aktivnog starenja, kako ga definiše Svetska zdravstvena organizacija, zasniva se na optimizaciji mogućnosti za zdravlje, participaciju i sigurnost radi unapređenja kvaliteta života tokom starenja. Ovaj koncept prevazilazi usko medicinski pristup i podrazumeva šire uključivanje starijih osoba u društvene, kulturne, obrazovne i rekreativne aktivnosti (WHO, 2021). Aktivno starenje tako postaje ne samo individualni cilj, već i društvena odgovornost, koja zahteva koordinisano delovanje institucija, lokalnih zajednica i organizacija civilnog društva. U tom kontekstu, sve veća pažnja posvećuje se ulozi turizma u unapređenju kvaliteta života starijih osoba. Istraživanja ukazuju da učešće u turističkim aktivnostima može značajno doprineti subjektivnom i objektivnom blagostanju starijih ljudi, podržavajući proces zdravog starenja i društvene uključenosti (Stavolo et al., 2025). Turističke destinacije sve više prilagođavaju svoju ponudu specifičnim potrebama starijih turista, uključujući pristupačnu infrastrukturu i programe prilagođene njihovim zdravstvenim i rekreativnim potrebama (Lloyd-Sherlock, 2004). Wellness turizam se sve više prepoznaje kao važan segment turističke ponude koji doprinosi fizičkom i psihološkom zdravlju posetilaca (Smith & Puczkó, 2014). Aktivnosti kao što su spa tretmani, kupanje u termomineralnim vodama, joga ili meditacija doprinose fizičkom oporavku, smanjenju stresa i podstiču socijalnu interakciju među starijim turistima (Chen et al., 2013). Empirijska istraživanja aktivnog starenja u Srbiji potvrđuju značaj društvene participacije i angažovanja starijih osoba, ukazujući da aktivni penzioneri koji učestvuju u društvenim, sportskim i kulturnim aktivnostima pokazuju viši nivo zadovoljstva ličnim odnosima i svakodnevnim aktivnostima (Stojilković Gnjatović & Belij, 2014).

U Srbiji se uključenost starijih osoba u društvene tokove tradicionalno u velikoj meri oslanja na udruženja i organizacije penzionera, koje imaju važnu ulogu u organizovanju aktivnosti, pružanju podrške i posredovanju između starije populacije i lokalnih institucija. Ove organizacije predstavljaju značajan kanal komunikacije i participacije, ali i relevantan izvor informacija o potrebama i izazovima sa kojima se stariji suočavaju na lokalnom nivou. U tom okviru, banjski centri zauzimaju specifično mesto. Tradicionalno, banje su u Srbiji bile prepoznate prvenstveno kao mesta lečenja i rehabilitacije, ali savremeni trendovi ukazuju na njihovu transformaciju u destinacije spa i wellness turizma sa širim spektrom rekreativnih i preventivnih aktivnosti (Belij Radin, 2024), što ukazuje na njihov širi potencijal kao prostora za socijalnu interakciju, rekreaciju, kulturne aktivnosti i inkluziju. Kao relativno pristupačne destinacije, sa razvijenom infrastrukturom prilagođenom starijoj populaciji, banje imaju potencijal da postanu važan element lokalnih strategija aktivnog starenja.

Ipak, postavlja se pitanje u kojoj meri je taj potencijal u potpunosti prepoznat i iskorišćen. U domaćoj literaturi relativno je malo istraživanja koja analiziraju ulogu banjskih centara u aktivnom starenju iz perspektive organizacija penzionera i lokalnih aktera. Da li su banjski centri integrisani u programe aktivnog starenja na lokalnom nivou? U kojoj meri su dostupni starijoj populaciji, posebno onima sa ograničenim finansijskim i socijalnim resursima? I kako organizacije penzionera, kao ključni akteri lokalne participacije, percipiraju njihovu ulogu? Polazeći od ovih pitanja, cilj rada je da ispita na koji način predstavnici udruženja i organizacija penzionera sagledavaju ulogu banjskih centara u ostvarivanju principa aktivnog starenja u Srbiji. Poseban akcenat stavljen je na percepciju dostupnosti programa, stepena integrisanosti sa kulturnim i društvenim sadržajima, kao i na identifikovanje ključnih prepreka za potpunije uključivanje starijih osoba u banjske aktivnosti. Rad doprinosi boljem razumevanju veze između potreba starije populacije i mogućnosti koje nude lokalne zajednice, sagledavajući banjske centre kao potencijalnu „nedostajuću kariku“ između zdravstvene zaštite, socijalne participacije i unapređenja kvaliteta života u starosti.

METODOLOGIJA

Istraživanje je sprovedeno primenom kvantitativnog i kvalitativnog pristupa, putem anketnog ispitivanja predstavnika udruženja i organizacija penzionera. Cilj istraživanja bio je da se sagleda kako organizacije koje okupljaju stariju populaciju percipiraju ulogu banjskih centara u ostvarivanju principa aktivnog starenja na lokalnom nivou. Prikupljanje podataka realizovano je tokom održavanja Olimpijade sporta, zdravlja i kulture trećeg doba u Vrnjačkoj Banji, na Svetski dan starijih osoba, 1. oktobra 2025. godine. Ova manifestacija predstavlja jedan od najznačajnijih organizovanih događaja namenjenih starijoj populaciji u Srbiji, okupljajući učesnike iz svih opština i gradova. Olimpijada pruža pogodan istraživački okvir, budući da omogućava pristup predstavnicima organizacija penzionera iz različitih delova zemlje na jednom mestu, čime je omogućeno obuhvatanje širokog teritorijalnog uzorka.

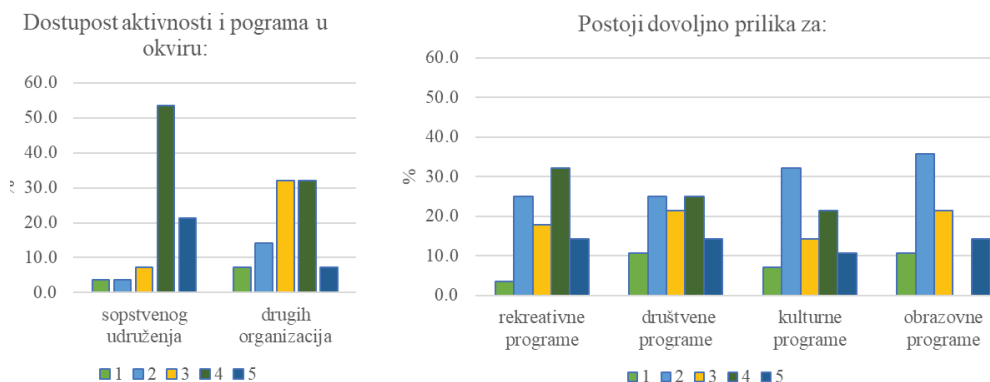
U istraživanju su učestvovali predstavnici udruženja i organizacija penzionera iz 28 opština u Srbiji. Ispitanici su birani prema kriterijumu aktivnog učešća u radu lokalnih organizacija i poznavanja programa namenjenih starijoj populaciji. Obuhvat 28 opština predstavlja značajan udeo opština Republike Srbije (16,5%) i omogućava sagledavanje problema i potencijala na različitim nivoima lokalne razvijenosti. Uzorak se može okarakterisati kao prigodan (namerni uzorak), sa fokusom na informisane aktere koji imaju uvid u potrebe i izazove starije populacije u svojim sredinama. Podaci su prikupljeni putem strukturisanog anketnog upitnika koji je sadržao pitanja zatvorenog i otvorenog tipa. Upitnik je bio podeljen u nekoliko tematskih celina: ključni problemi sa kojima se starija populacija suočava na lokalnom nivou; dostupnost i raznovrsnost programa aktivnog starenja; stepen uključenosti starijih u društvene, kulturne i rekreativne aktivnosti; percepcija uloge banjskih centara u

unapređenju zdravlja i socijalne participacije; prepreke za korišćenje banjskih programa (finansijske, organizacione, infrastrukturne). Većina pitanja bila je formulisana u obliku tvrdnji ocenjenih na petostepenoj Likertovoj skali, dok su pojedina pitanja omogućavala opisne odgovore radi dodatnog pojašnjenja stavova ispitanika. Urađeni su i intervjui sa ispitanicima, što je omogućilo dublje razumevanje istraživane problematike.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

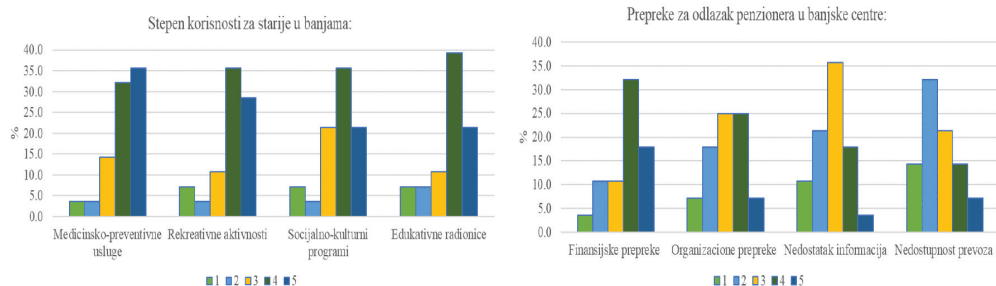
Predstavnici udruženja percipiraju da je dostupnost aktivnosti i programa u okviru njihovog udruženja bolja u odnosu na druga, uzevši da je oko polovine ispitanika odgovorila sa "4", a malo više od četvrtine sa "5" da njihovo udruženje nudi dobre sadržaje. Sa druge strane, skorovi kojima su ocenjene druge organizacije su nepovoljnije jer oko trećine ispitanika izabralo "3" i "4", dok je samo 7,1% dalo najviše ocene drugima (Grafikon 1a). Vidljiva je razlika između mogućnosti za bavljenjem različitim kulturnim i sportskim programima (Grafikon 1b) pošto su predstavnici udruženja penzionera ocenili postoji li dovoljna prilika za rekreativne programe (oko trećine je ocenilo sa "4") i društvene programe (oko četvrtine je ocenilo sa "4"). Sa druge strane kulturni programi nisu dovoljno dostupni starijima jer trećina ispitanika dala ocenu "2", dok su najmanje vrednosti zabaležene kod obrazovnih programa (35% je dalo ocenu "2").

Grafikon 1. Distribucija odgovora na pitanje o dostupnosti aktivnosti programa (a) i prilika za različite programe (b), %

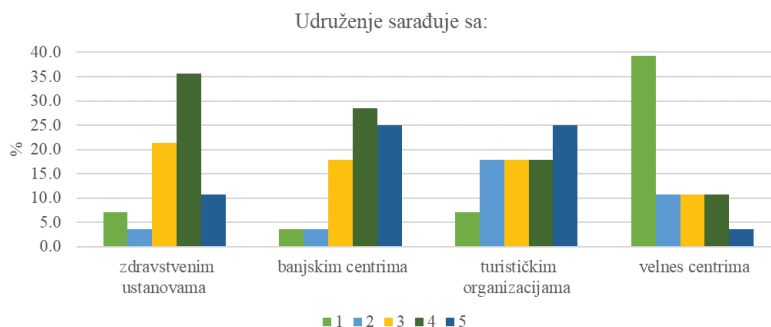
Najveći udeo predstavnika udruženja penzionera smatra da se za starije najveća korisnost u banjama (Grafikon 2a) ogleda u medicinsko-preventivnim uslugama jer je 35% dalo najvišu ocenu ovoj opciji. Vrlo visoko su rangirane i rekreativne aktivnosti, dok je percepcija korisnosti socijalno-kulturnih programa i edukativnih radionica u banjskim uslovima za stariju populaciju osetno niža. Ukoliko se analiziraju prepreke za odlazak u banjske centre (Grafikon 2b), jasno se izdvajaju nepovoljne finansijske okolnosti gde je oko 1/3 ispitanika dalo ocenu "4". Iako postoje, manje su izražene organizacione prepreke, nedostatak informacija i nedostupnost prevoza, gde su ispitanici mahom bili indiferentni ka izdvajanju ovih prepreka. Ipak, tokom analize otvorenih pitanja, jasno je primećeno da je veći broj ispitanika izvio transportne probleme sa kojima se suočavaju stariji iz njihove opštine, a koji nisu direktno povezani sa turističkim aktivnostima ili banjskim centrima.

Grafikon 2. Stepen korisnosti banja za starije (a) i prepreke za odlazak penzionera u banjske centre (b) i prema mišljenju predstavnika udruženja penzionera, %

Nalazi istraživanja ukazuju da finansijska ograničenja predstavljaju najvažniju prepreku za šire uključivanje starijih osoba u banjske programe, dok organizacione barijere i nedostatak informacija imaju manji, ali i dalje značajan uticaj. Takođe, rezultati pokazuju da saradnja između udruženja penzionera i banjskih centara postoji, ali da je saradnja sa savremenim wellness centrima znatno slabije razvijena, što ukazuje na potrebu za boljom integracijom wellness sadržaja u programe namenjene starijoj populaciji (Grafikon 3). Ispitanici su ocenili da udruženja penzionera najviše sarađuju sa zdravstvenim ustanovama i banjskim centrima, gde je skoro "4" ocenjeno 35% za zdravstvene ustanove, a 28% za banjske centre. Četvrtina ispitanika je dala najvišu ocenu po pitanju saradnje sa turističkim organizacijama, dok je odnos sa velnes centrima procenjen kao najređi jer je najveći udeo predstavnika udruženja penzionera dao ocenu "1" (39%).

Grafikon 3. Saradnja udruženja penzionera sa drugim institucijama i organizacijama, %

U celini posmatrano, rezultati potvrđuju da banjski centri imaju značajan potencijal kao prostor za unapređenje zdravlja, socijalne participacije i aktivnog starenja, ali i da je za njegovo punije ostvarenje potrebno unaprediti dostupnost programa, posebno u finansijskom i organizacionom smislu.

ZAKLJUČAK

Predstavnici udruženja penzionera kao najvažnije izazove sa kojima se starija populacija suočava na lokalnom nivou izdvajaju ekonomske poteškoće, socijalnu izolaciju i nedovoljnu dostupnost programa namenjenih starijim osobama. Siromaštvo se posebno ističe kao faktor koji ograničava mogućnosti starijih osoba da učestvuju u različitim društvenim, kulturnim i rekreativnim aktivnostima, uključujući i boravak u banjskim centrima. Socijalna izolacija se prepoznaje kao značajan problem, naročito u manjim sredinama, gde su mogućnosti za društvenu interakciju i organizovane aktivnosti ograničene. Istovremeno, nalazi ukazuju da predstavnici udruženja penzionera generalno pozitivno ocenjuju ulogu banjskih centara u unapređenju kvaliteta života starijih osoba. Posebno visoke ocene zabeležene su kod stavova koji se odnose na značaj medicinsko-preventivnih usluga i rekreativnih aktivnosti u banjama, što potvrđuje percepciju banjskih centara kao važnih prostora za očuvanje zdravlja i aktivnog načina života starije populacije. Ispitanici smatraju da su socijalno-kulturni programi, edukativne radionice i rekreativne aktivnosti u banjskim centrima značajan element socijalne participacije starijih osoba. Iako ovakvi programi doprinose jačanju društvenih kontakata, razmeni iskustava i ukupnom kvalitetu života u starosti, ispitanici primećuju da baš ovakvi programi nedostaju ili su nedostupni.

Rezultati ovog istraživanja ukazuju da banjski centri imaju značajan potencijal u podsticanju aktivnog starenja i unapređenju kvaliteta života starije populacije u Srbiji. Iz perspektive predstavnika udruženja penzionera, banje se prepoznaju kao važni prostori za očuvanje zdravlja, rekreaciju i socijalnu interakciju, ali i kao mesta koja mogu doprineti jačanju društvene participacije starijih osoba. Istovremeno, istraživanje pokazuje da se starija populacija na lokalnom nivou i dalje suočava sa značajnim izazovima, među kojima se posebno izdvajaju ekonomske poteškoće, socijalna izolacija i nedovoljna dostupnost programa namenjenih aktivnom starenju. Takođe, prisutna je razlika u dostupnosti određenih sadržaja jer su predstavnici asocijacija penzionera povoljnije ocenili mogućnost za uključivanje u sportske i društvene programe u odnosu na one koji imaju kulturnu i obrazovnu tematiku. Iako je ovo dobar nalaz koji ukazuje da se starijoj populaciji nude programi koji mogu uticati povoljno na fizičko (blago)stanje, potrebno je učiniti napore ka poboljšanju kulturnih i obrazovnih programa koji su "krojeni" za populaciju seniora, a u kojima bi udruženja penzionera mogla da igraju značajnu ulogu.

Međutim, istraživanje ukazuje i na određena ograničenja u pristupu banjskim programima. Kao najizraženija prepreka izdvajaju se finansijska ograničenja, dok su organizacione barijere i nedostatak informacija ocenjeni kao manje izraženi faktori. Takođe, rezultati ukazuju da saradnja udruženja penzionera sa banjskim centrima postoji, ali je saradnja sa wellness centrima znatno slabije razvijena, što može ukazivati na nedovoljnu integraciju savremenih wellness sadržaja u programe namenjene starijoj populaciji. Sa aspekta javnih politika, rezultati istraživanja ukazuju na potrebu za unapređenjem dostupnosti banjskih programa kroz finansijsku podršku, razvoj raznovrsnijih društvenih i edukativnih aktivnosti, kao i jačanje saradnje između banjskih centara, lokalnih zajednica i organizacija penzionera. Buduća istraživanja mogla bi da uključe širi uzorak ispitanika, kao i perspektivu samih korisnika banjskih programa, kako bi se još potpunije sagledao značaj banjskog turizma u procesu aktivnog i zdravog starenja.

LITERATURA

- Ali, B.J., Gardi, B., Othman, B.J., Ahmed, S.A., Ismael, N.B., Hamza, P.A. & Anwar, G. (2021). Hotel service quality: the impact of service quality on customer satisfaction in hospitality. *International journal of Engineering, Business and Management (IJEEM)*, 5(3), 14–28. <https://dx.doi.org/10.22161/ijeem.5.3.2>
- Belij Radin, M. (2024). Determining the attractiveness of Serbian spas as a destination for wellness tourism. *Bulletin of the Serbian Geographical Society*, 104 (2), 33–60. <https://doi.org/10.2298/GSGD2402033B>
- Chen, K.H., Liu, H.H. & Chang, F.H. (2013). Essential customer service factors and the segmentation of older visitors within wellness tourism based on hot springs hotels. *International Journal of Hospitality Management*. 35, 122–132. <https://doi.org/10.1016/j.ijhm.2013.05.013>
- Harper, S. (2014). Economic and social implications of aging societies. *Science*, 346(6209), 587–591.
- Huang, L. & Tsai, H.T. (2003). The study of senior traveler behavior in Taiwan. *Tourism Management* 24(5), 561–574. [https://doi.org/10.1016/S0261-5177\(03\)00008-6](https://doi.org/10.1016/S0261-5177(03)00008-6)
- Stojilković Gnjatović, J. (2025). *Demografski profil starijeg stanovništva*. Beograd: Republički Zavod Za Statistiku. Preuzeto sa: <https://publikacije.stat.gov.rs/G2025/pdf/G20254004.pdf>
- Smith, M., & Puczkó, L. (2014). *Health, Tourism and Hospitality: Spas, Wellness and Medical Travel*, Routledge, London. <https://doi.org/10.4324/9780203083772>
- Stavolo, A., Mazza, R., Sacco, D., Paesano, S., Marino, M., Grassia, M.G., Crocetta, C., Cataldo R. & Antonucci, L. (2025). Ageing and wellness tourism: topical prevalence and sentiment map (TPSMap) for quality assessment. *Quality & Quantity*, <https://doi.org/10.1007/s11135-025-02361-x>
- Stojilković Gnjatović, J. & Belij, M. (2014). Active ageing of the active elderly in Serbia – empirical approach. *Zbornik Matice srpske za društvene nauke*, 146, 643–652. doi10.2298/zmsdn1448643s
- Wen, J., Yu, C.E., Huang, S. & Goh, E. (2020). Perceived constraint and negotiation of Chinese outbound senior tourists. *Anatolia*, 31(1), 149–153.
- WHO (2002). *Active Ageing - A policy Framework*. Madrid: WHO. Preuzeto sa: <https://iris.who.int/server/api/core/bitstreams/0418705f-1c82-4fe2-82d6-d4faee89dfa0/content>
- WHO (2021). *Ageing and health – Fact sheet*. Geneva: World Health Organization. Preuzeto sa: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/ageing-and-health>